

ALACAKLARIN ŞÜPHELİ HALE GELMESİNDE DAVA veya İCRA SAFHASININ BELİRSİZLİĞİ ve ŞÜPHELİ ALACAKLARA KARŞILIĞIN AYRILACAĞI DÖNEM

AMBIGUITY OF LITIGATION AND ENFORCEMENT AS TO WHEN
RECEIVABLES BECOME DOUBTFUL, AND THE RIGHT TIME TO MAKE
PROVISIONS FOR DOUBTFUL RECEIVABLES

Sedat İÇEL*

ÖZ

Türk vergi sisteminde ticari kazançta tahakkuk esaslı geçerli olup satış bedeli, tahsil edilmeden hasılat yazılmaktadır. Mükellefler tahakkuk eden bu satışlarının bedellerini bazen tahsil edememektedir. Tahsil edemedikleri bu bedeller için de vergi ödemekte ve finansal açıdan zor duruma düşebilmektedirler. Söz konusu zor durumlara karşı kanun koyucu, bu nitelikteki alacakların pasifte bir karşılık hesabında tutularak gider yazılmasına imkân tanımıştır. Ancak şüpheli alacaklara ilişkin olarak kanunda bazı konular açık olarak belirtilmemiş ve konu vergi idaresinin yorumuna bırakılmıştır. Bunlardan birisi de, alacakların şüpheli hale gelmesinde dava veya icra safhasından kasıtın ne olduğudur. Ayrıca alacaklara karşılığın hangi dönemde ayrılacağı da bu olayla birlikte değerlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Şüpheli Alacak, Dava veya İcra, Karşılık, HUMK, İYUK

ABSTRACT

In Turkish tax legislation, business income is based on accrual basis, so income is derived before being collected. Taxpayers sometimes cannot collect their accrued incomes. They pay taxes for such incomes although they cannot collect them, and therefore they might face financial difficulties. In such cases the lawmaker provides for making provisions on the left side of the balance sheet, i.e., total liabilities and stockholder's equity, so that doubtful receivable can be expensed. However, some parts of the law have been remained ambiguous and therefore the commentary of the tax administration is needed. One of these ambiguities is what is meant with litigation and debt enforcement. Moreover, the question of when to make provisions for doubtful receivables is another problematic issue.

Keywords: Doubtful receivables, litigation or enforcement, provision, CPL, APL

* Vergi Müfettişi

1- GİRİŞ

Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla; dava veya icra safhasında bulunan alacaklar ile yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek kadar küçük alacaklar Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesine göre şüpheli alacak olarak ifade edilmektedir. Söz konusu alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir. Şüpheli alacaklar için karşılık ayırma işlemi dönem karını azaltıcı veya zarar artırıcı etki yaptığından hangi alacakların şüpheli alacak haline geldiği konusu önem arz etmektedir.

Görüldüğü üzere, şüpheli hale gelen alacaklarda dava veya icra safhasındaki alacaklara (küçük olarak nitelendirilmeyecek alacaklar) karşılık ayrılabilir. Ancak dava veya icra safhasından kasıtın ne olduğuna ilişkin mevzuatta netlik bulunmamaktadır. Çalışmamızın konusunu, alacakların şüpheli hale gelmesinde dava veya icra safhasının hangi süreçte başladığı oluşturacaktır. Ayrıca karşılığın hangi yılda ayrılacağına ilişkin açıklamalara da yer verilecektir.

2- VERGİ USUL KANUNU'NA (VUK) GÖRE ŞÜPHELİ ALACAK

Hangi alacakların hangi hallerde şüpheli hale geleceği ve karşılık ayrılacağı ile ilgili düzenlemeler VUK'un 323'üncü maddesinde yapılmış ve şüpheli alacak; *"Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla, dava veya icra safhasında bulunan alacaklar ile yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar, şüpheli alacak sayılır."* şeklinde ifade edilmiştir. Kanun metninde de görüleceği üzere, VUK'a göre işletmeler alacakları için belirli şartların sağlanması halinde karşılık ayırabilmekte ve dönem karını bu miktarda azaltabilmekte veya zarar artırmaktadırlar. Bu itibarla işletmeler zarar niteliğinde olan alacaklarındaki kayıplarını telafi etmeye çalışmaktadırlar.

Yine aynı madde hükmüne göre bir alacağın şüpheli alacak sayılması için değişik şartlar belirlenmiştir. Bu şartları özet halinde aşağıda sıralayacak olursak;

- Alacak ticari veya zirai kazancın elde edilmesi ile ilgili olmalıdır.
- Bilanço usulüne göre defter tutulmalıdır.
- Alacak dava veya icra safhasında olmalı veya dava veya icra safhasına değmeyecek derecede küçük alacak olmalıdır. Çalışmamızın konusunu da oluşturan dava veya icra safhasına daha sonra detaylıca değinilecektir.
- Alacağın vadesinin geçmiş olması gerekir.
- Alacağın gelir ortaya çıkarıcı bir işlemde doğmuş olması gerekir.
- Ayrıca karşılık alacağın şüpheli hale geldiği dönemde ayrılmalıdır.
- Alacağın teminatlı olmaması gerekir.
- Şüpheli alacak karşılığı uygulaması ihtiyari bir uygulamadır. Şüpheli hale gelen alacağı için karşılık ayrılmayabilir.

3- DAVA veya İCRA SAFHALARININ USUL KANUNLARI ÇERÇEVESİNDE İRDELENMESİ

3.1- Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa (HUMK) Göre Davanın Açıldığı Tarih

Asliye ticaret ve sulh mahkemelerinde dava şartları 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun (HUMK) 114 ve müteakip maddelerinde düzenlenmiştir. Söz konusu Kanun'un 118'inci maddesinde;

“Dava, dava dilekçesinin kaydedildiği tarihte açılmış sayılır” demek suretiyle dava dilekçesinin kaydedilme tarihi dava açma tarihi olarak kabul edilmiştir.

Dava dilekçesinde gösterilen ve davacının elinde bulunan belgelerin asıllarıyla birlikte harç ve vergiye tabi olmaksızın davalı sayısından bir fazla düzenlenmiş örneklerinin veya sadece örneklerinin dilekçeye eklenerek, mahkemeye verilmesi ve başka yerlerden getirtilecek belge ve dosyalar için de bunların bulunabilmesini sağlayıcı açıklamanın dilekçede yer alması zorunludur.

3.2- İdari Yargılama Usul Kanununa (İYUK) Göre Davanın Açıldığı Tarih

İYUK’un “Dilekçe üzerine uygulanacak işlem” başlıklı 6’ncı maddesine göre; Danıştay, idare mahkemesi ve vergi mahkemesi başkanlıklarına veya kanunda başkaca belirtilen yerlere verilen dilekçelerin harç ve posta ücretleri alındıktan sonra deftere derhal kayıtları yapılarak kayıt tarih ve sayısı dilekçenin üzerine yazılır ve bu kaydın yapıldığı tarihte dava açılmış sayılmaktadır. Herhangi bir sebeple harcı veya posta ücreti verilmeden veya eksik harç veya posta ücreti ile dava açılmış olması halinde, otuz gün içinde harcın ve posta ücretinin verilmesi ve tamamlanması hususu daire başkanı veya görevlendireceği tetkik hakimi, mahkeme başkanı veya hakim tarafından ilgiliye tebliğ edilir. Tebligata rağmen gereği yerine getirilmediği takdirde bildirim aynı şekilde bir daha tekrarlanır. Harç veya posta ücreti süresi içinde verilmez veya tamamlanmazsa davanın açılmamış sayılmasına karar verilir ve davacıya tebliğ olunur. Ayrıca dava açıldıktan sonra posta ücretinde tebliğ işlemlerinin yapılmasını engelleyecek şekilde azalma olması halinde, otuz gün içinde posta ücretinin tamamlanması daire başkanı veya görevlendireceği tetkik hakimi, mahkeme başkanı veya hakim tarafından ilgiliye tebliğ edilir. Tebligata rağmen gereği yerine getirilmediği takdirde bildirim aynı şekilde bir daha tekrarlanır. Posta ücreti süresi içinde tamamlanmazsa dosyanın işleminden kaldırılmasına karar verilir. Bu kararın tebliği tarihinden başlayarak üç ay içinde, noksanı tamamlanmak suretiyle yeniden işleme konulması istenmediği takdirde davanın açılmamış sayılmasına karar verilir ve davacıya tebliğ olunur.

İYUK’da da görüleceği üzere; Danıştay, idare mahkemesi ve vergi mahkemesi başkanlıklarına veya kanunda başkaca belirtilen yerlere verilen dilekçelerin harç ve posta ücretleri alındıktan sonra deftere derhal kayıtları yapılarak kayıt tarih ve sayısının dilekçenin üzerine yazılması davanın açılmış olduğu anlamındadır. Yani dava dilekçesinin deftere kaydedildiği gün dava safhası başlamıştır.

3.3- İcra İflas Kanununa Göre İcranın Başladığı Tarih

Alacağın icra yoluna gidilerek de takip edilmesinde icra safhasının başladığı tarih önemlidir. Söz konusu düzenlemeler İcra İflas Kanunu’nda (İİK) yer almaktadır. Bir alacak için başvurulacak haciz yolları da İİK’da yer almaktadır. Öncelikle haciz yollarının kanunen neler olduğunu açıklamakta yarar olacaktır.

İcra Hukuku İki ana bölüme ayrılır:

- a) **İlamlı İcra:** İlamlı icrada, alacaklının elinde borçlusuna karşı almış olduğu bir mahkeme ilamı (hükmü) vardır. Alacaklı, bu mahkeme ilamını icra dairesine vererek ilamlı icra takibine başlar. Buradaki ilamdan maksat, sulh hukuk ve ticaret mahkemelerinden alınmış olan ve mahkeme-deki her iki tarafa mühürlü olarak verilen mahkeme kararıdır.
- b) **İlamsız İcra:** Alacaklının mahkemeye başvurup ilam almadan icra takibine başlamasıdır. İİK’nin 42. maddesine göre ilamsız icra takibinde; takip, borçluya gönderilen talep ile başlar ve duruma göre, haciz yoluyla, rehnin paraya çevrilmesiyle veya iflas yolu ile devam eder.

- Genel Haciz Yolu: Rehinle temin edilmemiş olan ve bir kambiyo senedine de dayanmayan, para alacakları için başvurulmuş bir icra yoludur. Yani herhangi bir senede dayanmayan alacaklar ile adi senetlere bağlı alacaklar için genel haciz yoluna başvurulabilir. Yine kambiyo senedine bağlı alacaklar için de genel haciz yoluna başvurulabilir.
- Kambiyo Senetlerinde Mahsus Haciz Yolu: Alacaklının elindeki kambiyo senedine bağlı alacağı için başvurduğu ilamsız bir haciz yoludur.

İlamlı, ilamsız bütün takip yolları, bir takip talebi ile başlar. Bütün bu takip yolları için takip talebi kural olarak aynıdır.¹

Yukarıda yazılı hükümlerden de anlaşılacağı üzere, icra dairesine takip talebinde bulunulması icra safhasını başlatmaktadır.

4- ALACAKLARIN ŞÜPHELİ HALE GELMESİNDE DAVA veya İCRA SAFHASI

Alacaklı ile borçlu arasında alacağın varlığı, tutarı veya vadesi konusunda bir anlaşmazlık doğmuş ve alacağın mahkemede dava konusu edilmiş olması veya icra takibine girilmiş olması hallerinde alacak şüphelidir.²

Ayrıca alacağın tahsil güçlüğünün, objektif inandırıcı belgelerle ortaya konması, şüpheli alacak uygulaması açısından önemli şarttır. Aksi takdirde alacakların tahsili konusunda ihtilaf olduğunun takdiri mükelleflere bırakılmış olur. Böyle bir boşluk bırakmamak amacıyla kanun koyucu şüpheli hale geldiği ileri sürülen alacağın ciddi olarak takip edildiğine ilişkin çabaların yargıdan veya icra organlarından alınacak belgelerle tevsikini öngörmüştür.³ Ancak bu belgenin hangisi olduğu konusunda mevzuatta netlik bulunmamaktadır.

Bir görüşe göre, dava açılması için veya icra takibi için başvurulması yeterli olup başvurulara ilişkin belgeler yeterli sayılmaktadır. Yani mahkemeye dava, icraya takip için dilekçe verilmiş olması alacağın dava veya icra safhasında bulunduğunu göstermek için yeterli sayılmaktadır.⁴ Ancak gerek mahkemeye gerek icraya yapılan başvuruların ciddi olarak takibi gerekmektedir.⁵ Bu görüşe göre, alacağın şüpheli niteliği kazanabilmesi için başvurudan sonra davanın mahkemede görüşülmeye başlanmasına gerek bulunmamaktadır. Ayrıca icraya intikal eden durumun ödeme emrine bağlanması şartı da yoktur.

Diğer bir görüşe göre ise, bir alacağın dava safhasında olduğunun kabulü için, mahkemece davaya başlanılmış olması ve alacaklının da davayı ciddiyetle takip etmesi gerekmektedir. Diğer taraftan bir alacağın icra safhasında sayılabilmesi için, alacaklının başvurusu üzerine İcra Müdürlüğüne "ödeme" emrinin gönderilmiş ve bunun da borçlu tarafından tebellüğ edilmiş olması gerekir. Borçlu tarafından tebellüğ edilemeyen bir ödeme emrine istinaden, alacağın icra safhasında olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Vergi İdaresinin de görüşü bu yöndedir.⁶

¹ Suphi Aslanoğlu, İcra ve İflas Karşısında Ticari Alacaklar; Niteliği, Mevzuat Boyutu ve Muhasebe Uygulaması, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 2008

² Beyanname Düzenleme Kılavuzu, 2010, Hesap Uzmanları Derneği

³ Mehmet Ali Özyer, Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması, 3. Baskı, Aralık 2014

⁴ C. Turan, İşletmelerde Alacakların Vergi Hukuku Açısından Değerlemesine Toplu Bir Bakış, Vergi Dünyası, Ocak 1992, Sayı 125

⁵ Mehmet Ali Özyer, Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması, 3. Baskı, Aralık 2014

⁶ Gelir İdaresi Başkanlığı Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığının 11.04.2014 tarih ve 46 sayılı özelgesi

Bizim görüşümüze göre “Alacağın dava safhasında bulunması” ibaresinden anlaşılması gereken; dava veya icra safhasına giren alacak artık şüpheli alacak haline gelmiş olmaktadır. Mahkemece davaya başlanılmış olmasına veya İcra Müdürlüğünce ödeme emrinin gönderilmiş ve bunun da borçlu tarafından tebellüğ edilmiş olmasına gerek bulunmadığı kanaatindeyiz. Yani ciddi takip etmek suretiyle, mahkemeye dava, icraya takip için dilekçe verilmiş olması yeterli olmalıdır. Şöyle ki, gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na ve İdari Yargılama Usul Kanunu’na gerekse İcra İflas Kanununa göre dava ve icra safhalarının başlangıç tarihi bu görüşü destekler niteliktedir.

HUMK’a göre; dava dilekçesinin kaydedildiği tarihte dava açılmış olacağından bu tarihten sonra dava safhası da başlamış olacaktır. Yani dava dilekçesinin mahkemenin esas defterine kaydedildiği gün dava safhası başlamıştır.

İYUK’a göre; dava dilekçesinin deftere kaydedildiği gün dava safhası başlamıştır.

İİK’ya göre; icra dairesine takip talebinde bulunulması icra safhasını başlatmaktadır. Dolayısıyla söz konusu alacak, takip talebinin icra dairesine verildiği gün şüpheli hale gelmiş sayılmalıdır.

Her ne kadar bizim görüşümüz ve usul kanunları yukarıda belirtildiği şekilde de olsa, şeklen dava yoluna gidilip olayın bu aşama takipsiz bırakılarak şüpheli alacak karşılığı ayrılması durumu da ortaya çıkacak ve bu durum muvazaalı işlemlerin artması sonucunu doğurabilecektir. İdarenin görüşünün muvazaalı işlemler yapılmasının artacağı düşüncesiyle ortaya çıktığı düşünülebilir.

Kısaca, bir alacağın dava safhasında olduğunun kabulü için, mahkemece davaya başlanılmış olması ve alacaklının da davayı ciddiyetle takip etmesi, bir alacağın icra safhasında sayılabilmesi için, alacaklının başvurusu üzerine İcra Müdürlüğünce ödeme emrinin gönderilmiş ve bunun da borçlu tarafından tebellüğ edilmiş olması şartları idarece arandığından ve idarenin görüşü bu yönde olduğundan işletmelerin bu hususu göz ardı etmemelerinde fayda olacaktır.

5- ŞÜPHELİ ALACAKLARA KARŞILIĞIN AYRILACAĞI DÖNEM

VUK’un 323. maddesinde karşılığın ayrılma zamanı net olarak belirlenmemiştir. Bu konuya ilişkin olarak Sakarya Vergi Dairesi Başkanlığının vermiş olduğu bir özelgede “...Ayrıca, şüpheli alacak karşılığı ayırma işlemi seçimlik bir hak olup ancak alacağın şüpheli hale geldiği yıl için ayrılması gerekmektedir. Şirket olarak, ... Mahkemesinde 6312/06 dava numarasında açtığınız davanın 2006 takvim yılında olması nedeniyle alacak bu tarihte şüpheli hale gelmiştir. Bu nedenle, yukarıda açıklandığı üzere söz konusu alacak için 2006 yılı için karşılık ayırma hakkınız bulunmaktadır. Bu tarihten sonra alacak ile ilgili daha sonradan yapılan işlemleri esas alarak, şüpheli ticari alacak karşılığı ayırmanız da mümkün değildir...” Bu özelgeden de anlaşılacağı üzere; İdarenin görüşü, davanın açıldığı yıldan sonraki bir yılda karşılık ayırmanın mümkün olmayacağı yönündedir.

Konu ile ilgili olarak Danıştay Dördüncü Dairesinin “Alacağın şüpheli hale geldiği yılda karşılık ayrılmasının zorunlu olmadığı ve tahakkuk eden ancak yükümlü tarafından tahsil edilmeden vergi dairesine ödenen katma değer vergisinin şüpheli hale gelen alacaklar için karşılık ayırırken soyutlanamayacağı” kararı ile karşılığın sonraki bir yılda ayrılacağı yönünde karar vermiştir. Bu konuda daha sonra Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu dava ve icra safhasındaki bir alacağa sonraki yıllarda karşılık ayıramayacağı yönünde kararı⁷ ile bu konudaki yerleşik içtihadı bozmuştur.

⁷ Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu 08.12.2006 tarih ve E.2006/291, K. 2006/334 sayılı kararı

Dolayısıyla şüpheli alacak karşılığının, ancak alacağın şüpheli hale geldiği yılda ayrılabilceği, şüpheli alacak karşılığı ayırmanın yükümlülerin ihtiyarına bırakılmasının, onları en çok kar sağladıkları yılda şüpheli alacak karşılığı ayırma yoluna iteceği, bunun ise kanun koyucunun amacına aykırı düşeceği düşünüldüğünde karşılık alacağın şüpheli hale geldiği yılda ayrılmalıdır.

6- SONUÇ

Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin tahsil edemedikleri alacaklarını şüpheli alacak karşılığı ayırmak suretiyle dönem kazancının tespitinde indirim olarak dikkate alınabilmesi için; gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından karşılık ayrılacak alacağın ticari veya zirai kazancın elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile ilgili olması, bilanço usulüne göre defter tutulması, alacağın dava veya icra safhasında olması, dava veya icra takibine değmeyecek derecede küçük alacakların ise protesto edilmesi veya yazı ile birden fazla istenmesi, karşılık ayrılacak alacağın yasal defterlere hasılat olarak kaydedilmiş olması gerekmektedir.

İdarenin görüşü de dikkate alındığında, dava veya icra safhasından kasıt, bir alacağın dava safhasında olduğunun kabulü için, mahkemece davaya başlanılmış olması ve alacaklının da davayı ciddiyle takip etmesi, bir alacağın icra safhasında sayılabilmesi için, alacaklının başvurusu üzerine İcra Müdürlüğüne ödeme emrinin gönderilmiş olması gerekmektedir.

Her ne kadar bizim görüşümüz ve usul kanunları, şeklen dava yoluna gidilmesi ve ciddiyetle takibin yeterli olduğunu ortaya koysa da işletmelerin vergi ziyana uğramamaları bakımından idarenin görüşünü dikkate almaları fayda olacaktır.

KAYNAKÇA

- 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu
- 2004 Sayılı İcra İflas Kanunu
- 2577 Sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu
- 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
- ASLANOĞLU, S. İcra Ve İflas Karşısında Ticari Alacaklar; Niteliği, Mevzuat Boyutu Ve Muhasebe Uygulaması, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 2008
- Beyanname Düzenleme Kılavuzu, 2010, Hesap Uzmanları Derneği
- ÖZYER, M. A. Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması, 3. Baskı, Aralık 2014
- Turan, C. İşletmelerde Alacakların Vergi Hukuku Açısından Değerlemesine Toplu Bir Bakış, Vergi Dünyası, Ocak 1992, Sayı 125